

APAGA

Quarterly

آگَا
فصلنامه

Հայ-իրանական մշակութային և հասարակական եռամսյա հանդես
An International Journal of Oriental Studies

ISSN 1682-5438

شماره ۵۷ بهار (خرداد) ۱۳۹۳

No. 57, , June 2014

آپاگا فصلنامه بین المللی ایرانشناسی و ارمنی شناسی

شماره ۵۷ بهار ۱۳۹۳

صاحب امتیاز و مدیر مسئول

ادیک باغداساریان

صندوق پستی شماره ۹۴۸۸-۱۵۸۷۵

تهران - ایران

نشانی اینترنت www.apagaonline.com و www.apagamonthly.4t.com

apaga98@hotmail.com

پست الکترونیکی

ISSN 1682-5438

فهرست

فارسی ۱- درباره اران ۲- تاریخ اران

ارمنی ۱- در باره اختلاف ارضی ارمنستان و "آذربایجان"

۲- نقش زن در فرهنگ ارمنی

انگلیسی پیشینه تاریخی زبان های هندواروپایی

مقالات و دیدگاه های مندرج در نشریه لزوماً بیانگر موضع "آپاگا" نیست.

نشریه در حکم و اصلاح مقاله ها مجاز است.

مقالات و مطالب رسیده باز گردانده نمی شود.

استفاده از مطالب "آپاگا" با ذکر ماخذ آزاد است.

شمارگان ۱۰۰ بها ۵۰۰ تومان

چاپ احسان-تهران چهارراه ولیعصر بلاک ۱۱۴۸

در باره آرانیان

دکتر ادیک باغداساریان

به نوشته استرابون اهالی اران یا آران یا آلبانیا از طوایفی که به ۲۶ زبان مختلف قفقازی صحبت می کردند تشکیل شده بود. برخی از این طوایف عبارت بودند از اودی ها (یا اوتی ها)، گارگاراها، سوده ها، موغها، ساکاسینها، ماردها، آریاکها، آنارباکها، قلی ها، لقی ها. هرودوت نیز اقوام ساکن منطقه شرق قفقاز را «میک ها»، «کاسپیان» و «اوتی» می داند. که احتمالاً این سه قبیله هسته اصلی ساکنان آلبانیای باستان را تشکیل می دادند.

به نظر احمد کسروی آران از واژه «آر» پدید آمده که نام دیگر نژاد بزرگ «ایر» یا همان تیره آریایی است.^۱

قابل توجه است که ارانیان در ادبیات باستانی ارمنی بصورت قوم «آلان» ثبت شده اند^۲ و بعدها مورخان ارمنی آن را بصورت آغوانک (به معنی آغوان ها یا آلبانی ها یا سرزمین آلان) یا آلوانک بکار برده اند. می دانیم که ر، ل، غ، قابل تبدیل به یکدیگرند لذا آلان به آران، آغان یا آغوان به آغوانک تبدیل می شوند.

احمد کسروی هم همین نظر را دارد و معتقد است بومیان نخستین آران «آل» یا «آر» نام داشته اند که نام دیگری از نژاد «ایر» است. بارتولد دانشمند شوروی و نیکوگایوس (نیکلای) مار دانشمند گرجی شوروی معتقدند که آران و آلان از یکدیگر جدا بوده اند آنها آلانها را از نژاد ایرانی و آرانها را از اقوام یافتنی شمرده اند. به نظر ما حداقل با توجه به نام های قید شده (بدون در نظر گرفتن ویژگی های مردمشناسی آنها که اطلاعات چندانی در دست نیست) این نظریه منطقی

^۱ - احمد کسروی. شهریاران گمنام. چاپ پنجم، تهران: ۱۳۵۷. ص ۲۵۷-۲۵۵.

^۲ - تاریخ ارمنیان. موسس خورناتسی (موسی خورنی). ایروان: ۱۹۹۰. ص ۱۱۶-۱۱۲.

بنظر نمی رسد. با توجه به سیر تکاملی زبانی این دو نام و نامهای ارمنی این قوم همه یک ریشه دارند. می دانیم در زبانشناسی «ب» و «و» به یکدیگر تبدیل می شوند^۳ لذا:

- آلبان به آلوان و به آغوان (ارمنی)
- آلوان به آروان و با حذف و ، ر تشدید می یابد و آرآن یا ارآن بدست می آید.

در هر حال همه این نام ها آرآن/آلان/ارآن/الوان/آغوان/آلبانیا یکی هستند.

دانشمندان تاریخ در ارمنستان شوروی پژوهشهای بسیار عمیق در خصوص تاریخ اقوام مختلف از جمله قوم های ساکن در قفقاز در زمان باستان انجام داده اند. یکی از آنان شادروان سورن یرمیان عضو آکادمی علوم ارمنستان است. او در تاریخ دو جلدی شوروی که در سال ۱۹۳۹ چاپ شد، برای اولین بار تاریخ آغوانک یا آرآن و مردم آن از زمان های قدیم تا سده بیستم ارائه نموده است. بعدها این بخش از کتاب ، جلدهای دوم و سوم تاریخ چند جلدی ملل شوروی را تشکیل داد^۴. این اثر آکادمیسین سورن یرمیان اساس و پایه پژوهش در باره تاریخ آلبانیا (آرآن/ارآن/آغوانک/آلان) را تشکیل می دهد.

سورن یرمیان در سال ۱۹۵۲ اثر دیگر خود «اطلس» را منتشر نمود که برای اولین بار در تاریخ تاریخنگاری شوروی مرزهای سرزمین آلبانیا ترسیم شده است. مرزهای آلبانیا در «ارمنستان بر اساس جهان نمای آنانیا شیراکاتسی» به روشنی مشخص شده اند^۵. امیدواریم روزی نقشه مفصل منضم به این کتاب را به فارسی ترجمه نموده در اختیار پژوهندگان فارسی زبان قرار دهیم. سورن یرمیان بیش از بیست پژوهش در باره تاریخ سیاسی، اجتماعی ، اقتصادی و جغرافیای ارآن انجام داده است^۶.

^۳- محمد تقی بهار ملک الشعراء، سبک شناسی. چاپ چهارم، جلد ۱. تهران: ۱۳۵۵. ص ۲۲۱-

۲۰۲.

^۴- Istorija ccp, ... m. 1958.

^۵- سورن یرمیان. «ارمنستان بر پایه جهان نمای شیراکاتسی». ایروان: ۱۹۶۳.

^۶- سورن یرمیان. زندگی و آثار. ایروان: ۱۹۸۴. ص ۸۲-۴۲.

در سال ۱۹۶۶ آ. مناساکانیان اثر خود «درباره ادبیات سرزمین آران» را چاپ کرد.^۷ او در باره خط و کتابت و ادبیات قوم آران، مسایل قومی پژوهش بسیار عمیقی صورت می دهد. این اولین اثر پژوهشی است که اشتباهات تاریخی مربوط به اران را تجزیه و تحلیل می کند. از آثار پژوهشی با ارزش می توان «برگ هایی از تاریخ سرزمینهای شرقی ارمن» اثر باگرات اولوبایان را یاد نمود.^۸

آ. هاکویپان در اثر خود که به زبان روسی منتشر شده است وازه آلبانیا را تجزیه و تحلیل می کند.

در کنار پژوهشگران ارمنی و اروپایی، برخی به اصطلاح تاریخدانان ترک و آذری (در جمهوری قلابی آذربایجان) مطالبی نوشته اند که در جعل و انحراف تاریخ هستند. اینها را غیر از یاوه گویی چیزی دیگری نمی توان قلمداد کرد. دانشندان بزرگ ایرانی چون احمد کسروی، اسماعیل رابین و پروفیسور عنایت الله رضا و دیگران پاسخ این جعلیات تاریخ را داده اند. برای عدم اطاله کلام نظر خوانندگان را به مطالعه آثار اینان جلب می کنیم.^۹

^۷ - آ. مناساکانیان. در خصوص مسایل ادبی سرزمین آران. ایروان: ۱۹۶۶.

^۸ - باگرات اولوبایان. «برگ هایی از تاریخ سرزمینهای شرقی ارمن». ایروان: ۱۹۸۱.

^۹ - احمد کسروی. شهریاران گمنام. تهران: ۱۳۵۷، و دیگر آثار او.

عنایت الله رضا، آذربایجان و اران. چاپ اول. تهران: ۱۳۶۰.

نگاهی به تاریخ آلبانیا

دکتر ادیک باغداساریان

واژه آلبانیا نخستین بار توسط استرابون پس از لشکرکشی پومپئوس به قفقاز به کار رفت. لیکن استرابون این واژه را ریشه شناسی نمی کند. این کار توسط مولفان کلاسیک بعدی انجام شده است. گروهی از این مولفان ریشه واژه آلبانیا را در لاتین بصورت *albus* به معنی «سفید» دانسته اند و اهالی آلبانیا را دارای موهای سفید می شناختند. از اینگونه مولفان باید ایسیگون نیکیه ای (سده نخست میلادی)، آولیوس هلیوس (سده دوم میلادی)، ژولیوس سولین (سده ۴ م.) مولفان بعدی نیز با پذیرش این تعبیر *albus* را ریشه آلبانیا دانسته این کشور را «سرزمین سفیدها» نام نهاده اند.

لیکن نگارندگانی چون ک. شاهنازاریان، سن مارتین، ای. شوین، نیکلای مار، ک. ترور (Trever) در مقاله تاریخ داغستان در دانشنامه بریتانیکا ریشه واژه آلبانیا را *alp* یا *alb* دانسته اند که به معنی «کوه» است و آلبانیا را به معنی سرزمین کوهستانی بر شمرده اند^{۱۰} کما اینکه داغستان نیز به همین معنی است زیرا داغ در زبان ترکی به معنی کوه است.

پژوهش های بعدی نشان داد که تئوری اخیر مبنای درستی نداشت. یوسیفوف ریشه آلبانیا را به قوم «هال» منتسب می کند. دانشمندان دوره های اخیر معتقدند که نام سرزمین ها و مردمان قفقاز از دگرگونی نامهای محلی حادث شده اند.

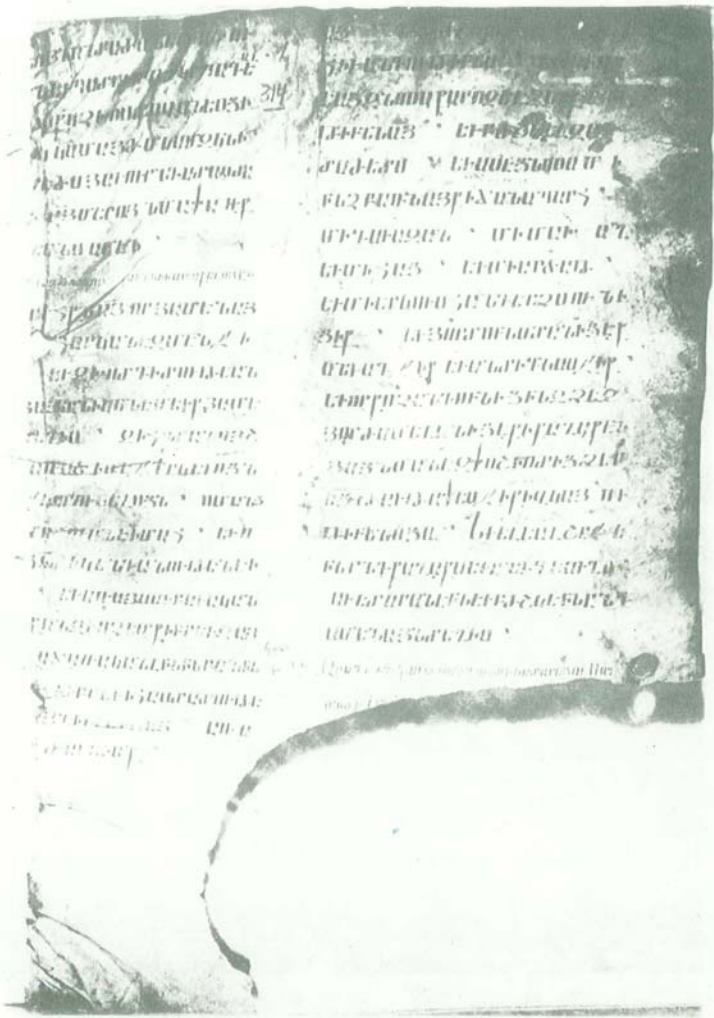
^{۱۰} - ک. شاهنازاریان. تاریخ آغوانک. پاریس: ۱۸۶۰. ص ۴۳-۴۲.

این سرزمین در منابع باستانی ارمنی بصورت آغوانک و آلان آمده و موسی خورنی پدر تاریخنگاری ارمنی ریشه آن را در واژه ارمنی «آلو»، «آغو» به معنی «نیکو»، «شیرین»، «خوشمزه» می‌داند. او نام این سرزمین را به رفتار و منش نیکو و دلنشین سیساک فرزند هایک ناهاپت پدر افسانه ای ملت ارمنی نسبت می‌دهد.^{۱۱}

موسس کاغانکاتواتسی (Movses Kaghankatvatsi) نیز همین نظر خورنی را تایید می‌کند گرچه او آران دلیر را که از اخلاف سیساک بود منشاء این نامگذاری برای آلبانیا می‌داند. زیرا او توسط بلاش شاه اشکانی به عنوان فرمانده و فرماندار این سرزمین تعیین شده بود.^{۱۲}

^{۱۱} - موسی خورنی. تاریخ ارمنیان، کتاب دوم، فصل ۸. ایروان: ۱۹۹۰. ص ۷۷-۷۲.

^{۱۲} - موسس کاغانکاتواتسی. تاریخ سرزمین آغوانک. ایروان: ۱۹۶۹. ص ۵.

ՄԻ ՊԱՏԱՌԻԿ ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՅՈՒ «ՀԱՅՈՑ
ՊԱՏԱՌԻԹՅԱՆ» IX—X դ.դ. ՁԵՌԱԳՐԻՑ

یک برگ از نسخه خطی (سده ۹-۱۰) تاریخ موسی خورنی

بنابراین آغوانک (در زبان قدیم ارمنی بصورت Աղուանք یا آغوانک) متشکل از دو بخش آغو + آنک است که بخش نخست به معنی نیک و بخش دوم در اصل یانک (խանք) بود (بر اساس ویژگی های زبان شناسی زبان ارمنی که بحث آن خارج از حوصله این مقاله است) و در زبان ارمنی یک پسوند جمع است که تشکیل نام خانوادگی و زیستگاه را می دهد لذا آغوانک به معنی زیستگاه یا مردم سرزمین نیکو است. در نتیجه ریشه شناسی یونانی-رومی و اروپایی برای این نام بی پایه است. نام های دیگر که توسط اقوام دیگر برای این سرزمین و مردم بکار رفته اند از جمله آران، اران، آلبانیا چنانکه بیشتر نشان دادیم در اثر تحول های آغوانک بدین صورت در آمده اند.

نظریه ما در این خصوص که از نظریه خورنی ناشی می شود با نظریه مرحوم احمد کسروی تطابق دارد.